

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Grottmålningar, hållristningar och barnteckningar
Bolinder, Gustaf
Fornvännen 7, 36-56
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1912_036
Ingår i: samla.raa.se

GROTTMÅLNINGAR, HÄLLRISTNINGAR OCH BARNTECKNINGAR.

AF

GUSTAF BOLINDER

I

En moderna arkeologiska forskningen har till sitt förfogande en del hjälpvetenskaper, som förr endast kunde begagnas i ringa utsträckning eller med stor försiktighet. En af de viktigaste är etnografien — också den en ung vetenskap. Dess användande är icke så att förstå, som skulle man hos naturfolken söka några direkta analogier till uppkomsten af någon företeelse eller något institut hos de förhistoriska människorna. På det etnografiska området möter man ständigt liknande eller alldeles analoga motiv och seder, som ha uppstått på skilda ställen af jordklotet ur fullkomligt skilda grunder. Jag påminner t. ex. om korssymbolen, som ju användes i Europa långt före kristendomen och som påträffas i Nord- och Sydamerika, Ostasien, Indien — eller snart sagdt öfverallt och mestadels uppkommen ur de mest olika grundmotiv.

Men man kan gifvetvis ha stor hjälp af etnografien, då man påträffar institut, som ha ungefärligen samma betydelse och samma uppkomst hos en mängd olika folk. Naturligtvis måste man alltid förvissa sig om att en verklig analogi är förhanden.

Till exempel: några forskare ha sökt påvisa, att en del elitiska redskap, som visat sig vara naturprodukter, ändå på

sätt och vis skulle kunna anses tillverkade af människor. Invånarne på Andamanöarna förfärdiga nämligen sina stenredskap genom att lägga flintorna i elden, så att de springa sönder i skärfivor! Hvert sådana analogier kunna leda säger ju sig själf.

Enligt Klaatsch slipa invånarne i vissa trakter af norra Queensland af naturen formade stenar utan att sönderdela dem.¹ Jag undrar om man icke för en mansålder sedan af en sådan upptäckt skulle ha dragit den slutsatsen, att den slipade stensens tid är den primära, då ju australnegrerna länge ha ansetts som ytterst primitiva.²

Det är icke meningen att i denna uppsats komma med några nya epokgörande etnografiska analogier. Men jag har velat förutskicka dessa anmärkningar, då man tydligen endast genom jämförelser med naturfolken kan komma till en rätt uppfattning af den förhistoriska konsten och de betingelser under hvilka den framträdde.

Det finnes emellertid andra jämförelseobjekt än naturfolken. Så snart dessas konstprodukter blefvo mera kända, observerade man, att, liksom det finnes en stark likhet mellan konsten hos en del lågt stående folk och hos de mest kultiverade, så råder en stark frändskap mellan *barnens* primitiva alster och exempelvis de flesta negerstammars. Förklaringen härtill skall jag i det följande närmare gå in på.

Det har under studiet af naturfolkens konst otvetydigt framgått, att den gamla föreställningen om konstens uppkomst uteslutande ur människans s. k. skönhetsdrift icke längre kan upprätthållas. Det estetiska oafhängighetskriteriet har i praktiken visat sig omöjligt att tillämpa på det enskilda konstverket. Som Hirn i sitt arbete om konstens ursprung påvisar,³ kommer naturligtvis förr eller senare ett estetiskt inflytande

¹ Klaatsch, *Die Steinartefakte der australier und tasmanier. Zeitschrift für Ethnologie* 1906.

² Läs t. ex. Grosse, *Die Anfänge der Kunst.* Leipzig 1894.

³ Hirn, *Konstens ursprung.* Stockholm 1902.

till, men att i det enskilda fallet afgöra *när* detta sker, torde vara en mycket vanskelig uppgift.

Att klassificera de utilistiska motiven till konstverkets uppkomst och utveckling torde heller icke tillhöra de lättaste uppgifterna. Hirn har i sitt ofvannämnda arbete gjort ett försök i denna riktning. Det är emellertid för här föreliggande ämne af mindre betydelse, om konstverken uppstått genom berörings- eller likhetsmagi, för krigets eller den sexuella tjusningens skull. Dock kan förtjäna påpekas, att religionen från begynnelsen också är "praktisk". Oftast ha myter bildat sig på verklighetens grund. Jämför t. ex. ett par uppsatser i *Zeitschrift für Ethnologie* af Schatz 1901 och af Bab 1906, i hvilka författarne söka återföra vissa egendomliga skepnader i den antika och indiska mytologien (kentaurer, gudinnan Kali m. fl.), på verkliga missbildade människotyper.

Af mera vikt för denna framställning är konsten som ett af människans uttrycksmedel för tankar eller känslor. Den kan ju ofta uttrycka mycket mer än språket och skriften och blir naturligtvis af särskild betydelse, där språkolikheter o. d. försvåra umgänget. Barnets och vildens teckningar äro till sin karaktär *berättande* — och dr Schmidt har funnit, att det fåtaliga Guató-folkets i Syd-Amerika konstverk äro direkt ansedda för meddelande, i det att teckningarna framställa djur från främmande trakter, utförda af en berest indian.¹

Men naturligtvis måste man skilja på den konst, som är *direkt* afsedd för *meddelelse* och den som till sin *karaktär* är berättande. Att ett konstverk kan vara berättande trots all frånvaro af yttre publik är ingenting orimligt. Ett barn sitter ofta och ritar för sig själf, högt berättande. I detta fall är tydligen den yttre publiken ersatt af barnets eget jag. Dess skenbart lifliga fantasi härrör kanske dock till största delen från för oss oförklarliga misstydingar af bristfälligt uppfattade intryck.

¹ Schmidt, *Indianerstudien in Zentral-Brasilien*. Berlin 1905.

Efter dessa inledande anmärkningar öfvergår jag till några jämförelser mellan den paleolitiska konsten i dess högsta blomstring och naturfolkens samt barnens konstalster.

II

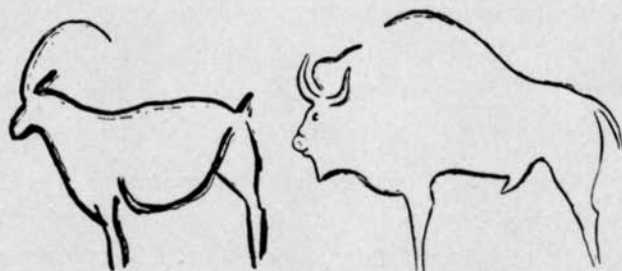
När Boucher de Perthes år 1846 uppträdde med det då oerhördt djärfva påståendet, att han funnit spår af mänsklig verksamhet under kvartärtiden, väckte det lika mycket uppseende som motstånd. Hade de Perthes lefvat nu, hade han fått se ej blott människans tillvaro under kvartärtiden vara satt utom allt tvifvel, utan hennes ålder utsträckt in i pliocen och miocentid, ja t. o. m. af somliga till oligocen. Hvad detta betyder kan man fatta, då man läser protokollet för Berlins antropologiska sällskaps sammanträde 14 mars 1908, därvid professor Penck i en diskussion om människosläktets ålder framhöll, att man måste tillskrifva pliocentiden tre- om ej fyrdubbla längden af kvartärtiden och miocentiden enligt hans uppfattning åtminstone dubbelt så lång tid som pliocen.¹

Det måste emellertid ihågkommas, att alla teorier om människans förekomst under dessa tider äro byggda på redskaps- och ej på paleontologiska fynd. Därför kunde också Penck vid ifrågavarande tillfälle framkasta den hypotesen, att dessa redskap voro tillverkade af något slags antropoid varelse eller apa — en åsikt som visserligen ifrigt bestreds af en del andra närvarande vetenskapsmän, men som på sakens nuvarande ståndpunkt naturligtvis hvarken kan fullt bestyrkas eller vederläggas.

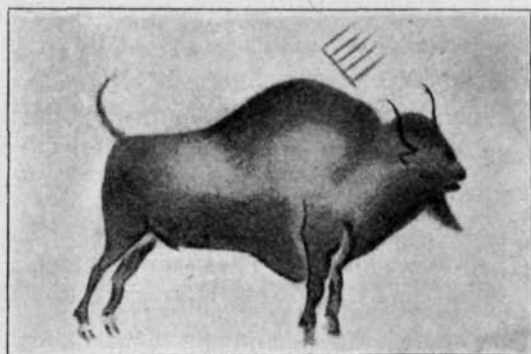
Härmed må nu vara hur som helst — hvad som för denna undersökning har den största betydelsen är, att människan funnits till långt före konstens uppträdande. Denna börjar först i aurignacien-tid, men redan då äro konstverken af stor naturtrohet och förvånande väl utförda. Den figurala konsten rep-

¹ *Zeitschrift für Ethnologie*, 1908.

resenteras både af smärre benristningar och skulpturer och af teckningar, sedermera också målningar å grottväggarna.

1

2

3

Typer för Breuils fyra perioder i den paleolitiska konsten.

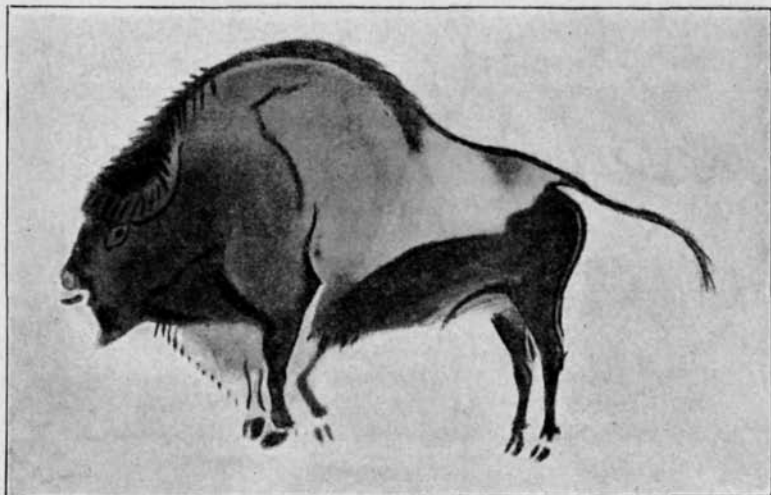
Fig. 1. Djupa konturristningar från Père non Père och de la Grèze.

Fig. 2. Svart, modellerad målning från Altamira.

Fig. 3. Släta, svarta och röda målningar. Altamira och Font-de-Gaume.

Ehuru den stora naturtroheten i allmänhet måste förvåna, äro ej alla konstverken lika bra. Äfven på den tiden har det

naturligtvis funnits olika begåfningar. Men som ett genomgående drag kan anmärkas, att människogestalterna äro föga naturtroget framställda och jämförelsevis fåtaliga.¹ Stiegelmann berättar i *Altamira*, att bland grottans otaliga djurbilder endast finnas sex människogestalter. De äro ofta illa utförda, ofullständiga och karrikatyrartade. Ibland stå de i underliga ställningar som oranter eller dansörer och man har t. o. m.

Typer för Breuils fyra perioder i den paleolitiska konsten.

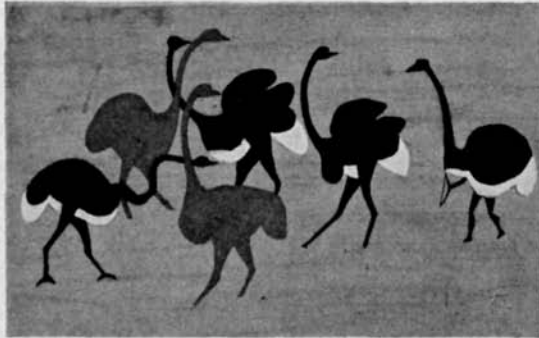
Fig. 4. Svart och brun målning från Altamira.

betviflat, att dessa i skinn och djurhufvud klädda gestalter verkligen äro människor. Utrustningen *kan* ju mycket väl ha anlagts af praktiska skäl för att lättare kunna komma jaktbytet in på lifvet (jämför *fig. 5*) och har sedermera möjligen användts som dansmask e. d. I alla händelser är det klart, att den paleolitiske jägaren mer intresserat sig för jaktbytet än för sina kamrater. *Kvinnan* afbildas ju med större förkärlek och till synes bättre än mannen — af samma orsak.

Någon mödosamt tillkämpad fulländning i stil och ut-

¹ Se t. ex. *Reliquiae aquitanicae*, Piettes *L'art pendant l'age du renne* och Girod-Messénat *Les stations de la Vézère et de la Corrèze*.

trycksmöjligheter tycks vara den paleolitiska konsten främmande — genast från början framträder det starka verklig-
hetssinnet och den skickliga teckningen, om också tekniken
utvecklas. Men vi behöfva icke förvåna oss öfver det till sy-
nes plötsliga uppträdandet af denna fulländade konst. Dess
framträdande är utan tvivel hvarken så förutsättningslöst eller

5

6

7

Teckningar från jägarefolk.

Fig. 5. Strutsjakt, målning af buskman (Luschan).

Fig. 6. Strutsar, teckning af australneger (Andree).

Fid. 7. Hvalfiskjakt, teckning af eskimå. (Hoffman hos Schurz).

oförmedladt, som det först kan synas. Professor Verworn har
i sitt arbete *Die Anfänge der Kunst* påvisat, hur man kan
följa utvecklingen af de enkla streckrader, som smycka verk-
tygen, från oafsiktliga rispor till rytmiskt ordnade skåror. Och
det är att märka, hur konsten börjar samtidigt med kotornas
användande som verktyg. Samma teknik, samma ristande,
skärande och graverande användes i konsten. Målningarnas
teknik är ju gifven i krappsbemålningen. Till sitt innehåll är
den paleolitiska konsten icke märklig — djurgestaltarnas före-
träde och dess orsak ha vi nyss berört. Men den stora na-

turtroheten, den underbara förmågan att levande och riktigt afbildade djuren måste väcka vår förundran.

Man kan numera följa utvecklingen från de äldsta kon-

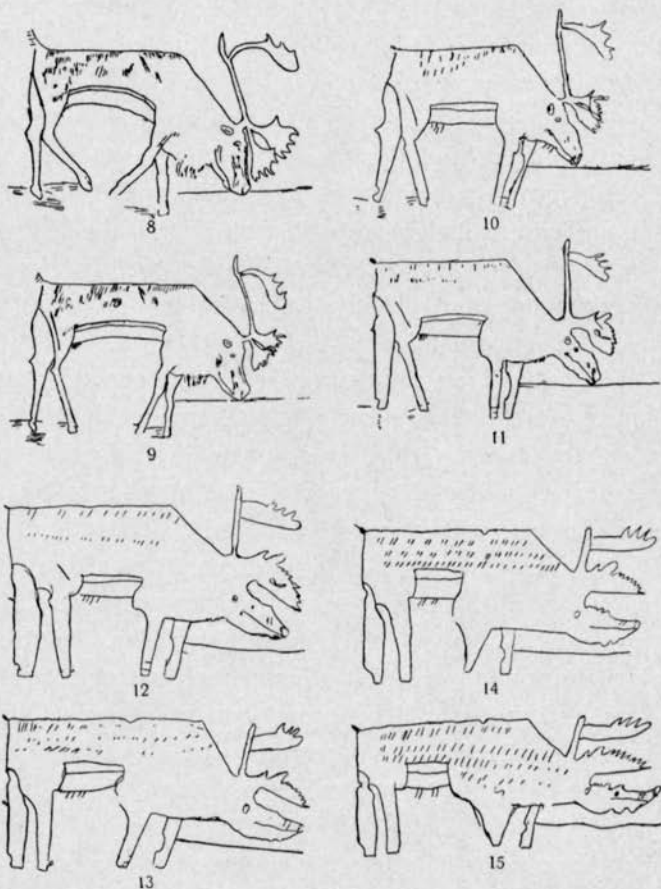

Fig. 8—15. *Degeneration genom fortsatt kopierande af kopior.*

turteckningarna från början af Aurignacientiden (upptäckta och afbildade af François Daleau) till senare perioders storartade "fresker". Abbé Breuil har sökt framställa utvecklingen hufvudsakligen med afseende på tekniken.¹ Från de

¹ *Compte rendu du XIII:e Congrès d'arch. préhist.* Monaco 1906.

tidigaste konturteckningarna och -målningarna i absolut profilställning utvecklas konsten alltmer i frihet och djärfhet. De polykroma, svartkonturerade och i bestämd teknik utförda målningarna under Breuils fjärde period torde utgöra konstens tekniska höjdpunkt. Sedan försvinna djurfigurerna. Öfvergångstiden framvisar mestadels endast mystiska tecken. När den neolitiska konsten börjar blomstra upp, är naturalismen borta — ömkliga och löjliga te sig de neolitiska statyetterna och teckningarna gentemot de paleolitiska. Det ser sålunda ut, som om naturtroheten i konsten skulle ha minskats samtidigt med åkerbrukets öfverhandtagande som inkomstkälla och öfvergången från det fria jägarlivet till en bofast åkerbrukares stillsammare tillvaro.

Vända vi oss nu till naturfolken se vi egendomligt nog detsamma. Åtskilliga af jägarfolken såsom buskmän, australnegrer och eskimåer närma sig i konstnärligt afseende paleolitmänskorna, hvilket däremot i allmänhet icke är fallet med högre stående eller åkerbrukssidkande folk. Detta förhållande har tidigt uppmärksammats och har kommit åstad en del teorier om något af dessa folk som Europas urinvånare. Dawkins gjorde på sin tid försöket med eskimåerna, Piette sedermera med buskmännen och slutligen har Klaatsch sökt visa ett visst samband mellan paleoliter och australnegrer. Dessa tre folk kunna emellertid icke gärna ha varit ett och detsamma.

I alla händelser är naturalismen i deras konst slående. D:r Luschan, som i *Zeitschrift für Ethnologie* 1908 meddelar de enligt hans uppgift hittills bästa reproduktionerna af buskmansteckningar, påpekar också dessas förbluffande och gåtfulla likhet med de paleolitiska. Liksom i dessa äro djuren synnerligen naturtroget utförda, hvilket däremot ej tycks vara fallet med människorna. De äro utrustade med enorm steatopygi, kvinnorna ha oformliga hängbröst och hufvudena äro alltför små. Det är tydligt, att människorna blifvit afbildade i enlighet med buskmännens skönhetsideal och med åsidosättande af verkligheten. Här har alltså den konventionalism

trängt sig in, som spelat så stor roll i all konst, äfven i vår europeiska alltsedan grekernas dagar.

Australnegrer och eskimåer äro också duktiga konstnärer. Folk som stå jägarefolken närmast, exempelvis tschuktscherna, äro rätt lyckliga tecknare som Nordenskiöldska expeditionens samlingar visa.

Men det behöfves icke någon grundlig och ingående jämförelse för att visa, hur ytterst olika jägarfolkens och de bofasta naturfolkens teckningar äro. Jämför de å följande sidor meddelade sydamerikanska och afrikanska teckningarna med de paleolitiska! Icke heller teckningarna af de civiliserade folkens barn visa några som helst likheter med de sistnämnda.

Har då i konsten en utveckling bakåt ägt rum — en degeneration? Degenererad är denna konst enligt vår uppfattning, men röster ha på senare tiden börjat höja sig emot att den skulle representera ett lägre utvecklingsstadium. Man har ju länge ansett, att öfvergången till åkerbruket skulle åstadkommit den stora förändringen i konstens förfall. Jägarens skarpa blick, det fria obundna naturlifvet skulle befordrat denna naturalistiska konst, afspeglande det som mest intresserat mannen och jägaren: kvinnan och vildtet.¹ Andra anse förklaringen ligga i skilda folkrasens olika begåfning. Enligt en af de senast framställda hypoteserna skulle *religionen* haft ett stiliserande inflytande på konsten.² Detta kan nog i viss mån vara riktigt, men motsäges bl. a. af de religiöst lågt stående eldsländarnas ideoplastiska konst.³ Att icke paleolit-människorna haft någon mer utvecklad religion är dock ganska antagligt. Intet i grafskicket tyder därpå, icke håller konsten, som ingalunda behöfver ha haft magiskt syfte. Den primitiva människan skiljer icke på människor och djur. Många stammar uppge sig t. ex. vara ättlingar af djur. Därför bör man akta sig för ordet "djurdyrkan" på dessa stadier. Man

¹ Hoernes, *Urgeschichte der Kunst in Europa*. Wien 1898.

² Verworn, *Zur Psychologie der primitiven Kunst*. Jena 1907.

³ Lehmann-Nitsche. *Primitive Zeichnungen*. Conferencia, La Plata 1909.

dyrkar icke likvärdiga individer, ehuru jägarens intresse för det åtrådda jaktbytet naturligtvis varit stort. Reinachs tal om dessa teckningar som utslag af en "religion très grossière, mais très intense"¹ måste därför upptagas med försiktighet. Det kan tilläggas att Frazer i sitt stora arbete *Totemism and Exogamy* (t. IV) trott sig kunna med bestämdhet fastslå, att all totemism varit semiter, asiater och ural-altaiska folk främmande. Rasfrågan har alltså äfven härvidlag betydelse.

Professor Verworn i Göttingen har i en del broschyrer och artiklar ifrigt förfäktat, att den paleolitiska konsten i hvarje fall betecknar ett högre stadium än följande perioders. Förklaringen är rätt invecklad, men innehåller hufvudsakligen följande.

Hvarje konstskapelse är resultanten af en invecklad fysiologisk process. Den består å ena sidan i det sensoriska upptagandet af det sedda föremålet, å andra i den motoriska innervationen å de till framställningen af konstverket nödiga musklerna. Ljusstrålar från det föremål, som skall aftecknas, träffa näthinnan, därifrån går retningen till synnervbanan i meencephalon och därifrån till stora hjärnans synsfär. Detta är den sensoriska delen, centripetalprocessen. Vid direkt teckning efter naturen går nu retningen till rörelseföreställningsfären (hypotetisk) därifrån till motsvarande rörelsecentra, hvilka leda den vidare öfver ryggmärgens motoriska ganglie-cellstationer till handens och armens muskler. Detta är den motoriska delen af förfarandet, centrifugalprocessen, utförandet af teckningen. Detta försiggår så att säga under kontroll af synförmimmelserna och korrigeras ständigt af dessa. Ju större iakttagelseförmåga och handskicklighet dess mer naturtrohet. Så uppstår en alltigenom naturtrogen konst, "fysioplastisk" som V. kallar den.

Men äfven vid teckning efter naturen tränga sig omständigheter in, som äro ägnade att förrycka naturtroheten. Vid en synförmimelse uppfattar man icke allt som befinner sig

¹ *L'Antropologie*, 1903.

inom ögats synfält utan blott vissa bestämda beståndsdelar af objektet. För att få sammanhang i bilden måste man utfylla det felande. Den kritiske tecknaren gör detta genom ständigt förnyad iakttagelse, den mindre kritiske efter sina kunskaper om föremålet i fråga, samlade genom erfarenhet om ett stort antal liknande.

I det förra fallet reproduceras alltså förnimmelsekomplexet själft och fullständigast och korrigeras genom fortsatt iakttagelse af hvarje punkt. I det senare fallet medverkar hela föreställningslivet vid reproduktionen. Särskilt framträder detta tydligt, då ej naturen utan blott en minnesbild, d. v. s. förnimmelsekomplexet i fråga afbildas. På detta sätt blir enligt Verworns åsikt *teckningen allt mindre naturenlig, ju mer kompliceradt och utveckladt föreställningslivet är*. Teckningen blir då ett uttryck icke för hvad man sett utan för hvad man vet. Denna konst kallar V. "ideoplastisk".

Det är svårt för en icke-psykolog att yttra sig om detta sätt att uppfatta jägarfolkens öfverlägsna konstskicklighet. Men teorien är i alla händelser så intressant, att den förtjänar ett omnämnande.

III

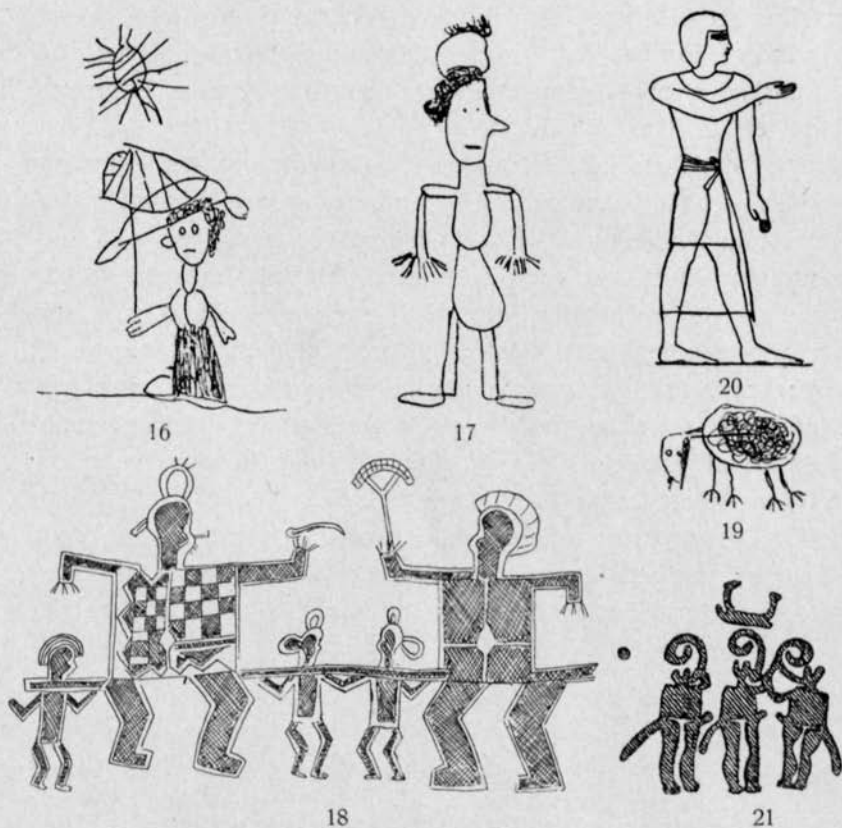
Konsten icke blott försämras kvalitativt mot den paleolitiska tidens slut, den dör nästan ut. Fynden af statyetter äro jämförelsevis få, de "fasta" konstverken inskränka sig till dolmen-skulpturer. Härifrån böra naturligtvis skiljas de nordskandinaviska hållristningar, som i naturalism påminna om de paleolitiska och säkerligen utförts under liknande förhållanden¹ liksom fallet är med en del stenåldersskulpturer.²

Men det är först under bronsåldern, då hållristningarna börja uppträda, som vi kunna konstatera en kvantitativ motsva-

¹ G. Hallström, *Nordskand. hållristningar i Ymer* 1907 och *Fornvännen* 1907—1908.

² O. Almgren, *Nordiska stenåldersskulpturer i Fornvännen* 1908.

righet till den paleolitiska tidens tallösa bilder. Hällristningar finnas i snart sagdt hela världen. I Europa äro de talrikast i

Blandad profil.

- Fig. 16. Dam med parasoll. Teckning af 7-årig flicka. Förfs:s samling.
 Fig. 17. Teckning af vuxen (Levinstein).
 Fig. 18. Begrafning. Ristning å Kongo-kalebass. Göteborgs Museum.
 Fig. 19. Vattensvin. Teckning af mataco-mannen ¹unisäs, ²El gran Chaco, Syd-Am. (Ur frih. E. Nordenskiölds saml.)
 Fig. 20. Man. Egyptisk teckning, nya riket. (Erman).
 Fig. 21. Detalj af hällristning från Bohuslän. (Balzer).

Alperna och västra Skandinavien. Talrika hällristningar finnas i Nord- och Sydamerika, i Asien, Afrika och Australien och på de polynesiska öarna. Naturligtvis äro dessa utförda under skilda tider och af kulturellt olika utrustade folk, men inom sten-

åldern och bronsålderns tidigare perioder falla de allesammans. Våra egna tillhöra med nyssnämnda undantag den senare kategorien — därom torde väl numera ingen tvekan råda.

Om vi öfvergå till våra hållristningars allmänna karaktär, så är det redan från början ganska tydligt, att här ej kan vara frågan om någon verklig bildskrift, något alfabet i egentlig mening. Därtill äro framställningarna alltför oordnade. Visserligen finnas en del underliga tecken. Men de äro spridda utan mening här och där. Jämför man utseendet med andra äfven enklare bildskrifter märks snart skillnaden. Äfven om mening finnes i de enskilda smågrupperna och tecknen, torde någon tolkning af dem med vår bristande kännedom om tidens seder aldrig kunna företas. Det hjälper naturligtvis icke att vi från andra håll känna betydelsen af en del konventionella tecken, som likna bronsålderns — sådana tecken kunna ha olika betydelse t. o. m. på olika orter såsom fallet är t. ex. i Nordamerika. (Se not 3 sid. 56).

Men hvilken roll kunna dessa ristningar ha spelat i bronsåldersfolkets lif? Ha de utgjort tempeldekorationer, minnes-
taflor öfver krigiska eller fredliga tilldragelser eller ha de kanske endast utförts på lek?

Den sistnämnda möjligheten har förfäktats af många med Karl von der Steinen i spetsen. Man behöfver ju emellertid icke gå till den öfverdriften att bortta all betydelse från ristningarna, men lika visst är, att ej hvarje grupp kan nöjaktigt förklaras symboliskt.

Det kan i detta sammanhang vara af intresse att påpeka de resultat, den nyaste forskningen kommit till i afseende på de sydamerikanska hållristningarna — naturligtvis utan att någon jämförelse med våra kan komma ifråga.

I ett för några år sedan utkommet arbete af d:r Koch-Grünberg, *Südamerikanische Felszeichnungen*, lämnas intressanta meddelanden om dessa. (Se äfven not 3, sid. 56).

Ingenstädes hos de sydamerikanska naturfolken finnes någon skrift och helt och hållet uteslutet torde vara att någon

giös betydelse ha ristningarna icke. Att indianerna sedermera satt dem i samband med sina myter, behöfver ju ej betyda, att inristaren afsett någon djupare betydelse hos dem.

De äro alltså tydligen ej afsedda för meddelelse,¹ ehuru till sin karaktär berättande. Stilen är enhetlig öfver hela Sydamerika och skiljer sig föga från de nu lefvande indianernas teckningar. Man kan nu invända: om dessa ristningar icke äro åstadkomna af djupare bevekelsegrunder, hvarför har ett så stort arbete nerlagts på dem? Och hur är det öfverhufvud möjligt att med stenredskap rista in så mycket figurer? D:r Koch svarar härpå, att dessa teckningar utan tvifvel ha utförts och ifyllts *af flera generationer*. På detta sätt förklaras både det tålamspröfvande arbetet och svårigheterna på grund af de primitiva verktygen.

De sydamerikanska hållristningarna bevisa naturligtvis ingenting om de svenskas karaktär och utförande. Men det kan alltid vara af intresse att se, hur hållristningar *kunna* ha utförts utan djupare mening och med ytterst primitiva verktyg.

Jag skall nu öfvergå till en granskning af hållristningarnas stil för att visa likheten mellan dem och barnens och naturfolkens teckningar.

Ett barn tecknar gärna solen som ett ansikte med strålar omkring, därför att det har sett sådant i bilderböcker. En indian gör det, därför att han hört vissa myter därom. Ett japanskt barn skulle däremot aldrig rita solen så, ty det har helt andra föreställningar om denna himlakropp. Den primitive konstnären tecknar sålunda alltid hvad han *vet* om en sak och icke hvad han *sett* af densamma. Hans teckning är öfvervägande berättande och han tecknar alltid det som intresserar honom. Nog så viktiga detaljer kunna på grund af bristande intresse helt enkelt utelämnas. De flesta drag, som utmärka barnens och naturfolkens (undantagandes jägar-

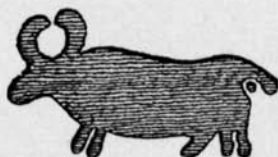
¹ Karl von der Steinen, som eljest är ense med d:r Koch, har i en recension af boken påpekat, att en i sanden ritad fisk likväl mycket väl skulle kunna utmärka en fiskeplats. *Zeitschr. f. Ethn.* 1900.

folken!) konst, återfinnas hos hållristningarna, som jag med några exempel skall visa.¹

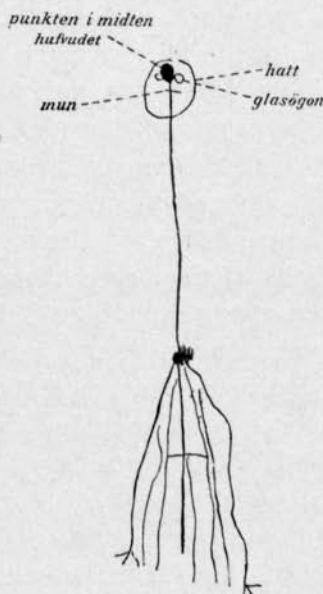
Den primitive konstnären tränger ihop summan af sin kunskap om ett föremål i en bild. Han vet ju att en männi-

27

28

29

Fel placerade eller åtskilda kroppsdelar.

Fig. 27. Hjort. Teckning af Baré-indian, Brasilien. (Koch-Grünberg).

Fig. 28. Tjur. Bohuslänsk hållristning. (Balzer).

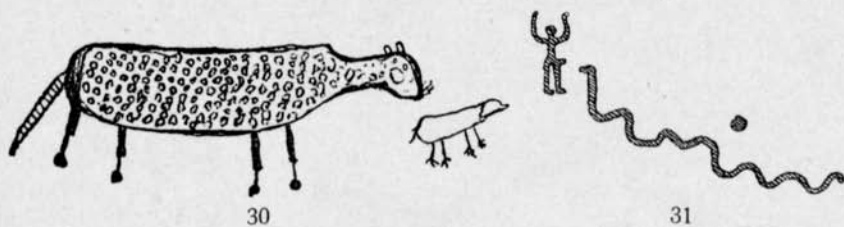
Fig. 29. Porträtt af frih. E. Nordenskiöld tecknad af en Ašluslayindian. (Ur frih. N:s saml.)

ska har två ögon, två öron o. s. v. och sätter därför ut dem på bilden äfven om de på grund af t. ex. profilställning ej borde synas. Detta brukar kallas blandad profil. Sådan förekommer på nästan alla hållristningar där människofigurer äro med. Ögon, mun och näsa äro ju sällan utsatta, men benen framställas vanligen i profil, öfverkroppen enface. De bekanta

¹ Teckningarna äro hämtade ur Koch-Grünbergs "*Anfänge der Kunst im Urwald*", Levinsteins "*Kinderzeichnungen*", Verworns "*Kinderkunst und Urgeschichte*" och "*Zur psychologie der prim. Kunst*" samt ur förl:s samlingar från skolor i Göteborg och landsorten. Hållristningarna efter Balzer och Schnittger (i Ymer 1908).

lurblåsarna äro tecknade i profil men hufvudena enface. Hos boskapen ser man nästan alltid bägge hornen.

Förenkling är ett annat utmärkande drag i den ideoplastiska konsten. Det som icke intresserar konstnären utelämnas helt enkelt. Här tillkommer ju dessutom vid hållristningarna önskan att förenkla utförandet. Boskapen har ofta bara två ben. Lurblåsarne ha bara en arm. Figurernas utförande är högst summariskt. Konstnärens intresse för en del detaljer, exempelvis genitalia, (jfr fig. 22, 23) framträder däremot tydligt, liksom för de dyrbara vapnen — ett ur dateringssynpunkt mycket lyckligt

Storleksförhållanden.

Fig. 30. Jaguar förföljande tapir. Teckning af Baré-indian, Brasilien. (Koch-Grünberg).

Fig. 31. Man och orm. Hållristning från Bohuslän. (Balzer).

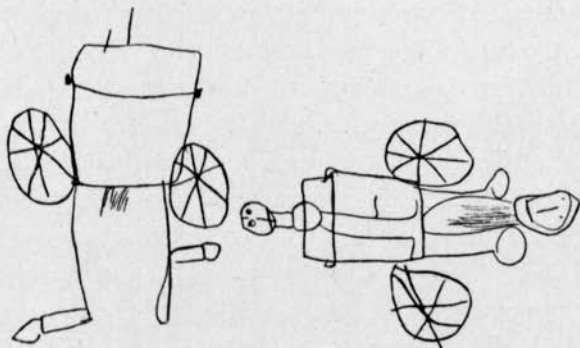
drag. En ytterlig förenkling kan naturligtvis leda till ett slags bildskrift. Någon sådan kan knappast påvisas från Norden, men väl från Italien, där man synes ha haft verkliga konventionella tecken, exempelvis oxhufvudet för oxen.¹ Från detta måste naturligtvis skiljas ofullbordade teckningar.

Förenklingar sådana som minskadt fingerantal äro vanliga öfverallt i den primitiva konsten. Lika vanligt är att fingrarna bli för många. Det händer t. o. m. stundom att lemmar bli öfvertaliga, särskildt få fåglar fyra ben. Det förekommer på sydamerikanska indianteckningar och på barnteckningar. Jag har äfven sett det på en Kongo-kalebass i Göteborgs museum, men känner icke något fall från våra hållristningar.

Kroppsdelar äro ofta fel placerade, så utgå armarna t. ex. från

¹ Se Issel, *Liguria prehistorica*, Genova 1908 och Montelius, *La civilisation primitive en Italie*.

bröstat eller magen. Få kroppsdelarna ej plats å kroppen, sättas de dit i alla fall — bredvid. Det är rätt egendomligt att iakttaga, hur på våra hållristningar anus svävar fritt under

32

33

34

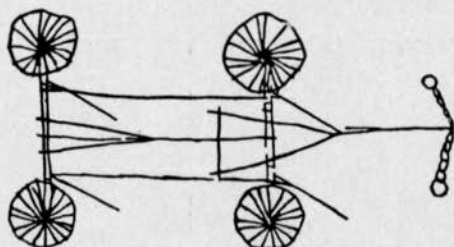
Perspektiviska vagnbilder.

- Fig. 32. Vagnar med dragare. Teckning af 9-årig flicka. Förf:s samling.
 Fig. 33. " " " Bohuslänsk hållristning. (Balzer).
 Fig. 34. " " " Skånsk hållristning. (Schnittger).

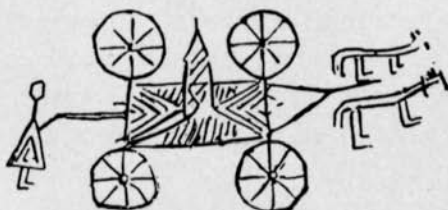
boskapens svans liksom på sydamerikanska teckningar. Ett intressant exempel på bristande orienteringsförmåga visar fig. 29 Observera att N. bar s. k. Stanley-hatt.

Mycket utmärkande för den primitiva konsten är den s. k. Röntgenteckningen, d. v. s. att kroppsdelar, som borde varit täckta af kläder eller eljest osynliga få skina igenom. Det är förutnämnda sträfvan hos konstnären att teckna, hvad han vet bör finnas, som åstadkommer detta.

Storleksförhållandena växla alltid mycket; oftast får intresseobjektet alltför stor plats. En parallell mellan sydamerikanska och bohusslänska hållristningar vill jag här visa (*fig. 30 och 31*). Indianteckningen framställer en jaguar och en tapir, hållristningen en man och en orm. De farliga djuren äro i bägge fallen oproportionerligt stora, ehuru de borde varit mindre än motståndarne. Konstnärerna ha säkerligen afsett att äfven i bild visa de

35

36

Perspektiviska vagnbilder.

Fig. 35. Teckning af 10-årig gosse. (Verworn).

Fig. 36. Teckning å urna från Oedenburg. Äldre järnåldern. (Hoernes).

fruktade djurens öfverlägsenhet. Jämför t. ex. de egyptiska scenerierna med den jättelike Farao.

Om något egentligt perspektiv kan man i allmänhet ej tala, när det gäller hållristningarna och det är ofta ovisst, huruvida konstnären afsett att göra försök med dylikt.

Af intresse äro perspektiviska bilder af vagnar, hvaraf några afbildningar meddelas. För att få med såväl hjul som dragare och körsven är alltsammans sedt i fågelperspektiv och utbredd och nervikt i horisontalplanet. Alldeles samma förfarande har den lilla flickan använt å *fig. 32*.

Analysen kunde fortsättas i det oändliga, men dessa exempel må vara nog. Till hållristningarnas ideoplastiska karaktär bidrar, att i många fall icke naturen utan förut befintliga teckningar kopierats. Samma drag återfinnes i barnkonsten. Man måste noga se till, när teckningsexperiment göras i en skolklass, att inte barnen kopiera hvarandras ritningar.¹ Teckning efter naturen anse de tydligen mycket svårare. Ur denna synpunkt är det ingalunda oviktigt, om nerstrecken på båtarna å en del Kinekulleristningar betyda spegling i vattnet eller något annat.² I det förra fallet är ju båten verkligen en frukt af naturiakttagelse, något som dock är föga troligt.

I det föregående har jag sökt visa, att såväl de paleolitiska grottmålningarna som hållristningarna och deras motsvarigheter hos naturfolken i allmänhet icke synas ha varit direkt religiösa yttringar, ej håller tjänat som meddelelse af det ena eller det andra slaget. Där detta är fallet, såsom exempelvis i Nordamerika, är den allmänna karaktären af kompositionen jämförelsevis strängt regelmässig.³ Likheten mellan de paleolitiska konstprodukterna och de nu lefvande jägarfolkens har påvisats, liksom skillnaden mellan dessa och högre kultur-epokers. Trots troligen likartad tillkomst, d. v. s. endast genom lekdriften, råder alltså en stor stilolikhet mellan dessa perioder, mellan urmänniskans och våra barns konst, under det att de sistnämndas bisarra och okonstnärliga skapelser starkt påminna om de jämförelsevis högstående bronsåldersmänniskornas. Ett egendomligt förhållande detta, att hos de lågt stående jägarfolken finnas färdigheter, som kulturfolken först långt om länge och efter århundradens arbete lyckats nå upp till!

¹ Hvarthän dylikt kan leda, visar den sid. 43 afbildade serien, där skolbarn i följd fått kopiera den berömda paleolitiska renen.

² Se Emil Ekhofts uppsats i *Sv. Fornm. fören:s tidskrift* 8.

³ Se Schoolcraft: *History of the Indian Tribes*. Philadelphia 1851—53 och Garrick Mallery, *Picture-writing of the american indians* i *Annual Report of Bureau of Ethn.* 1888—89; den senare dock delvis rätt fantastisk.